

Tekenen in de Tijd 264

11-17 augustus 2024

Voor velen in vakantie een tijd om te lezen. Paus Franciscus moedigt iedereen aan een roman te lezen en zo nieuwe perspectieven te ontdekken. Voor Erik Borgman sloot de aanmoediging van de paus aan bij een project om als contemplatieve oefening geregeld een gedicht te vertalen.

De paus heeft een brief geschreven aan alle gelovigen over het belang van het lezen van literatuur. Oorspronkelijk was het een goede raad aan priesters voor hun vakantie: lees een fatsoenlijk boek dat je aandacht vasthoudt en je gedachten op nieuwe wegen leidt. Je leert de wereld waarin wij leven beter kennen en die kennis is essentieel voor voorgangers in een missionaire kerk. Zich realiserend dat alle gelovigen zijn geroepen dragers van de missie van de kerk te zijn, stuurde hij zijn boodschap vervolgens naar alle gelovigen.

Paus Franciscus gaat niet in op de zogenoemde ontleding die in vrijwel alle Westerse landen gaande is. Hij maakt slechts duidelijk waarom het lezen van een boek belangrijk is en blijft, ook in een tijd van de informatie-overload op sociale media. De boodschappen daar zijn in zichzelf gesloten, terwijl literaire werken een beroep doen op de verbeeldingskracht van de lezer om de tekst zelf mee te schrijven en af te maken. Het gevolg hiervan is volgens de paus dat literaire teksten onze verbeeldingskracht beïnvloeden. Wij worden geconfronteerd met andere stemmen en andere perspectieven, en daardoor verandert ons eigen perspectief. Dat is belangrijk, volgens Franciscus, ook in gelovig opzicht. Anders zou het evangelie gebonden blijven aan de culturen waarmee het in aanraking kwam, terwijl de evangelische boodschap toch een universele strekking heeft. Iedere menselijke cultuur moet er door worden aangeraakt en moet vanuit het eigen perspectief de mogelijkheid krijgen om bij te dragen aan het begrip ervan.

Als het rijk van God de situatie is waar werkelijk elke stem telt en tot betekenis kan komen, dan bevordert lezen het rijk van God. Het leert je niet alleen omgaan met pluraliteit, maar dat je zelf deel bent van die pluraliteit. Ik vind het aanstellerij om het ook werkelijk te doen, maar in deze zin zit er zeker iets goeds in om jezelf niet te zien als 'hij' of 'zij', maar als 'zij', meervoud. In het Engels is jezelf aanduiden als 'they' en 'them' is al niet echt uitzonderlijk meer. Wij zijn allemaal in zekere zin meervoudige persoonlijkheden. Dat is niet iets om je voor te schamen, dat is een kwaliteit. Lezen maakt die meervoudigheid groter. Je laat via de teksten die je leest als het ware nog extra stemmen toe. Dat verandert je denken en voelen op een manier die zich niet zo gemakkelijk laat uitleggen, maar die zeker reëel is.

Een geconcentreerde vorm om dat te doen is voor mij het lezen, en nog meer het vertalen van gedichten. In poëzie komt nog meer dan in een roman een specifiek, verrijkend perspectief op de werkelijkheid aan het licht. Poëzie verwoordt de wereld zo dat niet alleen deze wereld, maar ook het zien van en het omgaan met de wereld nieuw verschijnt. Dat is zeker het geval bij het gedicht bij de zwarte dichter Gerald Barrax (1933-2019). dat ik onlangs vertaalde. Het gedicht stamt uit de hoogtijdagen van de burgerrechtenbeweging in de Verenigde Staten. Velen zagen alles wat niet direct bijdroeg aan de zwarte bevrijding als luxueuze tijdverspilling. Dat was iets voor als de strijd voor gelijke rechten was gewonnen. Barrax wijst erop dat juist hierdoor het doel, de vrijheid om te zien wat gezien en te zeggen wat gezegd moet worden, verloren kan gaan.

Ik voelde mij aangesproken door het gedicht. Ik weet beter, maar ik heb nog altijd de neiging eerst maar eens aan de voorwaarden te gaan werken alvorens mij aan het ultieme doel toe te wijden. Dat hoort bij onze cultuur, ik weet het, maar dat maakt het niet minder problematisch. Aandacht voor het triviale en ogenschijnlijk nutteloze is deel van de strijd die

gevoerd moeten worden. Zoals het besteden van gedetailleerde aandacht aan de kenmerken van een plant of dier.

Of zoals het net zolang zoeken tot je het juiste woord hebt gevonden. Hieronder staan naast elkaar het Engelse origineel van het gedicht van Barrax en de Nederlandse vertaling.

<p>To Waste at Trees Gerald Barrax Sr. (1933-2019)</p> <p>Black men building a Nation, My Brother said, have no leisure like them No right to waste at trees Inventing names for wrens and weeds. But it's when you don't care about the world That you begin owning and destroying it Like them.</p> <p>And how can you build Especially a Nation Without a soul? He forgot that we've built one already – In the cane, in the rice and cotton fields And unlike them, came out humanly whole Because our fathers, being African, Saw the sun and moon as God's right and left eye, Named Him Rain Maker and welcomed the blessing of his spit, Found in the rocks his stoney footprints, Heard him traveling the sky on the wind And speaking in the thunder That would trumpet in the soul of the slave.</p> <p>Forget this and let them make us deceive ourselves That seasons have not meanings for us And like them we are slaves again</p>	<p>Tijd verspillen aan bomen Gerald Barrax Senior</p> <p>Zwarte mannen die bouwen een Natie, Zei een Broeder, hebben nooit vrij zoals zij. Hebben geen recht tijd te verspillen aan bomen, Vogeltjes en plantjes namen te geven. Maar juist als je niets om de wereld geeft Neem je haar in bezit en begin je haar te slopen Zoals zij.</p> <p>En hoe kun je bouwen aan een Natie nog wel Als je geen ziel hebt? Hij is vergeten dat we er al een bouwden - In velden vol suikerriet, rijst en katoen En anders dan zij hele mensen bleven Omdat onze vaders uit Afrika De zon en de maan zagen als rechter- en linkeroog van God. Zij noemden Hem Regenmaker en accepteerden zijn speeksel als zegen, Zagen in de rotsen zijn stenen voetspoor, Hoorden hem reizen op de wind En spreken in de donder Die zou bazuinen in de ziel van de slaaf.</p> <p>Als wij dit vergeet en ons door hen laat wijsmaken Dat seizoenen betekenisloos zijn voor ons Worden net als zij weer slaven.</p>
--	---

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus in Utrecht

De tekst van de brief van paus Franciscus over de rol van literatuur in de vorming van 17 juli van dit jaar is hier te vinden:

<https://www.vatican.va/content/francesco/en/letters/2024/documents/20240717-lettera-ruolo-letteratura-formazione.html>.

Ik vond het gedicht van Gerald Barrax in de verzamelbundel *Black Nature: Four Centuries of African American Nature Poetry*, ed. Elizabeth Alexander, Atlanta: University of Georgia Press 2009.